

Monitor

De rubriek 'Monitor' wil de lezer informeren over kengetallen hoger onderwijs. Gegevens worden geleverd door een aantal onderzoeksinstituten. In dit nummer is de rubriek samengesteld door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA), Universiteit Maastricht.

Dr. J.P. Allen (j.allen@roa.unimaas.nl), drs. G.W.M. Ramaekers & prof. dr. R.K.W. van der Velden zijn werkzaam bij het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt van de Universiteit Maastricht

REDEN TOT ZORG? AFGESTUDEERDEN OORDELEN OVER DE SELECTIVITEIT EN HET NIVEAU VAN HUN OPLEIDING

Een belangrijke pijler van de kwaliteit van ons onderwijssysteem betreft de betrouwbaarheid van het diploma: beschikt iemand met een diploma ook echt over de kennis en vaardigheden waar dit diploma voor staat (selectiviteit)? Door visitatiecommissies wordt dit doorgaans gecheckt door zelf steekproefsgewijs beoordelingen te maken van enkele werkstukken en deze te vergelijken met de door docenten gegeven beoordelingen. Een dergelijk systeem van externe ijking van de controle op kwaliteit is waardevol omdat de deskundigenoordelen aangeven of de normstelling juist is, maar vanwege de lage frequentie en de onvermijdelijke rol van toeval bij de selectie van de werkstukken niet ideaal. Daarom wordt als aanvulling hierop in het jaarlijkse onderzoek onder afgestudeerden van het hoger onderwijs in Nederland (de HBO- en WO-Monitor; zie de projectwebsites www.hbomonitor.nl en www.womonitor.nl voor meer informatie) gevraagd naar het oordeel van de afgestudeerden over de selectiviteit van hun opleiding. Omdat deze bevraging jaarlijks plaatsvindt en specifieke dimensies van selectiviteit omvat, geven de resultaten meer concrete aangrijpingspunten voor opleidingen om op te sturen.

Om systematisch en periodiek na te gaan hoe de afgestudeerden zelf de selectiviteit van hun opleiding beoordelen, is voor het eerst in meting 2006 aan de afgestudeerden gevraagd in hoeverre zij het eens zijn met een zestal uitspraken. Tabel 1 toont de reacties van de afgestudeerden op de zes uitspraken.

Uit tabel 1 komt als algemeen beeld naar voren dat een niet te verwaarlozen deel van de afgestudeerden vindt dat de waarborging van de kwaliteit van hun diploma strenger had mogen zijn:

- nog geen kwart van de afgestudeerden vindt dat de docenten streng waren in de beoordeling van studenten en dat de tentamens/opdrachten over het algemeen zeer pittig waren;
- nog niet de helft van de afgestudeerden vindt dat de opleiding uitdagend was qua niveau (41%) en dat voldoende werd getoetst op inzicht (37%);

Tabel 1 Afgestudeerdenoordeel over selectiviteit van de opleiding (%)

	hbo	wo	Totaal
Mate waarin afgestudeerden het eens zijn met de volgende uitspraken:			
<i>De docenten waren streng in de beoordeling van studenten¹</i>			
– mee oneens ²	48	45	47
– neutraal ³	38	36	37
– mee eens ⁴	14	19	16
<i>De opleiding was uitdagend qua niveau¹</i>			
– mee oneens ²	35	23	31
– neutraal ³	30	25	28
– mee eens ⁴	35	52	41
<i>De tentamens/opdrachten waren over het algemeen zeer pittig¹</i>			
– mee oneens ²	39	34	37
– neutraal ³	38	38	38
– mee eens ⁴	22	28	24
<i>Het kwam wel voor dat studenten het diploma kregen die dat eigenlijk niet verdienden¹</i>			
– mee oneens ²	29	38	32
– neutraal ³	25	30	27
– mee eens ⁴	46	32	41
<i>Het was makkelijk voor studenten om bij groepsopdrachten 'mee te liften'¹</i>			
– mee oneens ²	15	26	19
– neutraal ³	17	22	18
– mee eens ⁴	68	52	63
<i>In de opleiding werd voldoende getoetst op inzicht¹</i>			
– mee oneens ²	32	27	30
– neutraal ³	35	28	33
– mee eens ⁴	33	45	37

¹ Antwoorden op 5-puntschaal (1 = 'helemaal mee oneens'; 5 = 'helemaal mee eens').

² Antwoord 1 of 2; ³ Antwoord 3; ⁴ Antwoord 4 of 5.

Bron: HBO- en WO-Monitor 2006.

- bijna de helft (41%) van de afgestudeerden is het eens met de stelling dat het wel voorkwam dat studenten in hun opleiding een diploma kregen terwijl ze dat eigenlijk niet verdienden;
- ruim de helft van de afgestudeerden vindt dat het makkelijk was om bij groepsopdrachten 'mee te liften'.

Kortom: uit de HBO- en WO-Monitor 2006 blijkt dat een deel van de afgestudeerden in het Nederlandse hoger onderwijs vindt dat de meetlat best wat hoger had mogen liggen (opleiding weinig uitdagend) en dat de studieprestaties best wat strenger hadden

mogen worden beoordeeld en getoetst. Dit geldt voor het hbo overigens nog meer dan voor het wo.

Dit beeld van een, althans in de ogen van een deel van de afgestudeerden, weinig selectief Nederlands hoger onderwijs wordt bevestigd door een internationaal vergelijkend onderzoek onder hoger opgeleiden, dat onlangs is uitgevoerd onder leiding van het ROA (Allen, Coenen & Van der Velden, 2007). Dit onderzoek – het zogeheten REFLEX-project – is in 2005-2006 uitgevoerd onder afgestudeerden van het hoger onderwijs in vijftien landen, die in het academische jaar 1999/2000 hun diploma hebben behaald aan een hogeschool of universiteit. Het onderzoek betrof twaalf landen van de Europese Unie (Italië, Spanje, Portugal, Frankrijk, Oostenrijk, Duitsland, Nederland, het Verenigd Koninkrijk, Finland, Tsjechië, België (Vlaanderen) en Estland), twee EFTA-landen (Noorwegen en Zwitserland) en één land buiten Europa (Japan). Op het moment van schrijven waren de data van Portugal en Japan nog niet gereed, en deze zijn dan ook niet in dit artikel verwerkt. In negen landen – Italië, Spanje, Frankrijk, Oostenrijk, Duitsland, Nederland, het Verenigd Koninkrijk, Finland en Noorwegen – is het onderzoek gefinancierd vanuit het 6e Kaderprogramma van de Europese Commissie. In Nederland is het onderzoek voor de helft door het ministerie van OCW gefinancierd. Het onderzoek is in de overige landen – die op vrijwillige basis met dezelfde opzet hebben meegedaan – in het geheel uit nationale bronnen gefinancierd. Voor meer informatie over REFLEX wordt verwezen naar de project-website: www.reflexproject.org.

Tabel 2 toont het percentage afgestudeerden per opleidingsniveau per land dat aangeeft dat de door hen gevolgde opleiding algemeen bekendstond als veeleisend. Hoewel zowel de vraagstelling als de gebruikte schaal enigszins anders was, bevestigen de resultaten het beeld dat in tabel 1 naar voren kwam. Zowel op het niveau van bachelors (in Nederland

Tabel 2 Aandeel afgestudeerden dat aangeeft dat hun opleiding als veeleisend bekendstond (%)¹

	Bachelor	Master	Totaal
Italië	75	73	74
Zwitserland	69	65	66
Oostenrijk	79	64	64
Verenigd Koninkrijk	62	79	63
Duitsland	55	65	62
Frankrijk	56	59	57
Noorwegen	45	81	55
Vlaanderen	53	56	55
Spanje	50	59	55
Tsjechië	41	54	51
Finland	38	61	50
Estland	31	56	34
Nederland	30	35	32
Totaal	47	62	55

¹ Antwoord 4 of 5 op een 5-puntschaal (1 = 'helemaal niet'; 5 = 'in hoge mate').

Bron: REFLEX.

hbo) als masters (in Nederland wo) blijken Nederlandse afgestudeerden het minst vaak van mening te zijn dat deze omschrijving op hun opleiding van toepassing was. Slechts ongeveer een derde van de Nederlandse afgestudeerden gaf aan dat ze de gevolgde opleiding veeleisend vond, tegenover ruim de helft over alle Europese landen.

Dat opleidingen in het hoger onderwijs in Nederland over de hele linie niet overmatig veel inspanning van studenten vergen, wordt nog eens onderstreept door het relatief geringe aantal uren per week dat men gemiddeld in het laatste jaar aan de studie besteedde (zie tabel 3). Nederland behoort tot de landen waar de minste tijd wordt besteed. De gemiddelde Europese afgestudeerde geeft aan zo'n drie uur langer per week te studeren dan Nederlandse afgestudeerden, en Franse afgestudeerden studeren gemiddeld zelfs tien uur per week meer dan Nederlanders. Alleen de Britse, Tsjechische en Estse afgestudeerden besteedden (iets) minder tijd aan hun studie.

Tabel 3 Gemiddeld aantal studie-uren per week van afgestudeerden¹

	Bachelor	Master	Totaal
Frankrijk	42	43	42
Zwitserland	38	40	39
Spanje	37	37	37
Duitsland	37	36	36
Vlaanderen	36	37	36
Italië	36	36	36
Noorwegen	34	37	35
Oostenrijk	42	34	35
Finland	37	30	33
Nederland	32	31	32
Verenigd Koninkrijk	30	35	31
Tsjechië	27	30	29
Estland	28	31	29
Totaal	34	35	35

¹ Inclusief colleges en zelfstudie.

Bron: REFLEX.

Het weinig uitdagende karakter van het Nederlandse hoger onderwijs wordt verder gereflecteerd in de antwoorden op een tweetal vragen over het studiegedrag. Afgestudeerden zijn gevraagd om aan te geven in hoeverre ze het met de volgende twee uitspraken eens zijn:

- Ik verrichtte meer werk dan nodig was om mijn tentamens te halen.
- Ik probeerde de hoogst mogelijke cijfers te halen.

De eerste uitspraak geeft een indicatie van de intrinsieke studiemotivatie van studenten, terwijl de tweede uitspraak meer de extrinsieke motivatie weerspiegelt. Immers, additionele inspanningen die omgezet worden in hogere cijfers zouden later kunnen worden

beloofd door verbeterde arbeidsmarktperspectieven, terwijl inspanningen waarbij dit niet het geval is als het ware onzichtbaar blijven voor toekomstige werkgevers. Tabellen 4 en 5 vatten de resultaten per opleidingsniveau en land samen.

Tabel 4 Aandeel afgestudeerden dat meer werk tijdens de opleiding verrichtte dan nodig was om de tentamens te halen (%)¹

	Bachelor	Master	Totaal
Verenigd Koninkrijk	52	57	52
Spanje	47	54	51
Finland	46	50	48
Oostenrijk	37	45	45
Noorwegen	38	57	44
Duitsland	35	45	42
Zwitserland	35	44	42
Italië	32	35	35
Vlaanderen	27	33	31
Estland	29	37	30
Nederland	25	27	26
Tsjechië	21	24	23
Frankrijk	21	21	21
Totaal	35	40	38

¹ Antwoord 4 of 5 op een 5-puntschaal (1 = 'helemaal niet'; 5 = 'in hoge mate').

Bron: REFLEX.

Uit tabel 4 komt naar voren dat slechts weinig Nederlandse afgestudeerden blijken te geven van een sterke intrinsieke studiemotivatie. Ongeveer een kwart van de Nederlandse afgestudeerden herkent zich in deze omschrijving van hun studiegedrag, tegenover bijna vier van de tien afgestudeerden in alle deelnemende landen, en meer dan de helft in landen als het Verenigd Koninkrijk en Spanje.

Hoewel iets meer Nederlandse afgestudeerden – ongeveer een derde – blijken te geven van een sterke extrinsieke studiemotivatie, is dit het laagste percentage van alle deelnemende landen (zie tabel 5). Meer dan de helft van alle afgestudeerden in de deelnemende landen geeft aan naar de hoogst mogelijke cijfers te streven.

Uit zowel de HBO- en WO-Monitor als REFLEX komt naar voren dat – in de ogen van afgestudeerden – het hoger onderwijs in Nederland door de bank genomen niet bijzonder zwaar is. De vraag is welke conclusies hieruit kunnen worden getrokken. Zou bijvoorbeeld het niveau van het onderwijs over de hele linie omhoog gekrikt moeten worden? Of zou het beter zijn om te streven naar meer differentiatie naar niveau? Ook hierover zijn in de WO- en HBO-Monitor enkele vragen gesteld (tabel 6).

Tabel 5 Aandeel afgestudeerden dat tijdens de opleiding naar de hoogst mogelijke cijfers streefde, (%)¹

	Bachelor	Master	Totaal
Spanje	62	68	65
Duitsland	66	64	65
Verenigd Koninkrijk	63	66	64
Italië	61	60	60
Frankrijk	58	61	59
Estland	56	59	57
Tsjechië	55	56	56
Noorwegen	51	63	55
Zwitserland	46	56	54
Oostenrijk	52	51	51
Finland	44	39	41
Vlaanderen	36	36	36
Nederland	34	32	34
Totaal	53	54	53

¹ Antwoord 4 of 5 op een 5-puntschaal (1 = 'helemaal niet'; 5 = 'in hoge mate').

Bron: REFLEX.

Tabel 6 Afgestudeerdenoordeel over de diepgang en moeilijkheidsgraad van de opleiding (%)

	hbo	wo	Totaal
Afgestudeerdenoordeel over:			
<i>Diepgang van de opleiding</i>			
– opleiding heeft te weinig diepgang ¹	24	12	20
– opleiding heeft te veel diepgang ¹	3	4	3
<i>Moelijkheidsgraad van de opleiding</i>			
– moeilijkheidsgraad is te laag ²	20	12	17
– moeilijkheidsgraad is te hoog ¹	2	3	2

¹ Antwoord 1 of 2 resp. 6 of 7 op een 7-puntschaal (1= 'te weinig diepgang'; 7= 'te veel diepgang').

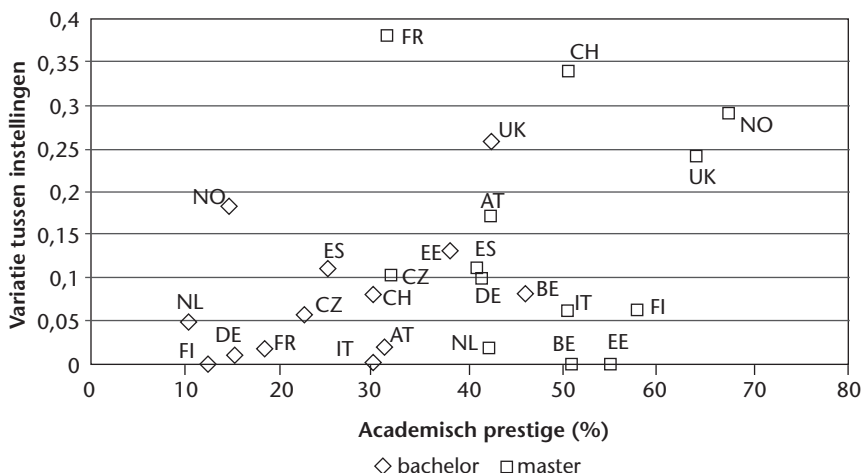
² Antwoord 1 of 2 resp. 6 of 7 op een 7-puntschaal. (1= 'veel te laag'; 7= 'veel te hoog').

Bron: HBO- en WO-Monitor 2006.

Aan de afgestudeerden is gevraagd om op een 7-puntschaal hun oordeel te geven over onder meer de diepgang en de moeilijkheidsgraad van de opleiding. De cijfers laten zien dat een ruime meerderheid van de afgestudeerden tevreden is over de diepgang van hun opleiding. Dit laat onverlet dat één op de vijf afgestudeerden vindt dat de opleiding te weinig diepgang heeft, terwijl vrijwel niemand (3%) vindt dat de opleiding te veel diepgang heeft. De cijfers in tabel 6 laten verder zien dat de overgrote meerderheid van de afgestudeerden ook tevreden is over de moeilijkheidsgraad van hun opleiding. Maar ook hier vindt één op de zes afgestudeerden (17%) dat de opleiding te

gemakkelijk was, terwijl vrijwel niemand (2%) vindt dat de opleiding te moeilijk was. We kunnen concluderen dat de meerderheid van de afgestudeerden niet zit te wachten op een algehele verhoging van het niveau van het Nederlandse hoger onderwijs. Maar er is wel een belangrijke minderheid (één op de vijf afgestudeerden) die opteert voor meer diepgang in de opleiding, en eveneens een belangrijke minderheid (een op de zes) die opteert voor een zwaardere opleiding. Dit speelt overigens duidelijk sterker voor het hbo dan voor het wo. Bij het hbo is het percentage afgestudeerden dat aangeeft dat de opleiding te weinig diepgang of een te lage moeilijkheidsgraad heeft ongeveer twee keer zo hoog als bij het wo.

Er lijkt dus ruimte te zijn voor meer differentiatie in het Nederlandse hoger onderwijs, zeker voor het hbo. Zoals uit figuur 1 blijkt, is het huidige hoger onderwijs in Nederland tamelijk egalitair en homogeen.

Figuur 1 Aandeel afgestudeerden dat aangeeft dat hun opleiding academisch prestige genoot (%)¹, afgezet tegen de hoeveelheid variantie in prestige tussen instellingen

¹ Antwoord 4 of 5 op een 5-puntschaal.

Bron: REFLEX.

Deze figuur geeft aan hoe prestigieus het onderwijs in Nederland en andere landen is, afgezet tegen de variantie tussen instellingen in prestige. Nederlandse bacheloropleidingen zijn vrijwel allemaal weinig prestigieus, waardoor er weinig variantie is tussen instellingen. Nederlandse masters zijn gemiddeld iets meer prestigieus dan bacheloropleidingen, maar nog altijd minder prestigieus dan de masters in de meeste landen, en vertonen net als de Nederlandse bacheloropleiding erg weinig variantie in prestige.

WAT BETEKENT DIT NU VOOR HET NEDERLANDS HOGER ONDERWIJS?

Op de eerste plaats denken we dat er reden is om opleidingsprogramma's intensiever en uitdagender te maken. Nederlandse studenten zijn beslist niet lui, maar er wordt te weinig van ze geëist. In Nederland, en daarmee ook in het Nederlandse hoger onderwijs, heerst geen cultuur waarin inzet en ambitie sterk gewaardeerd worden. Geen wonder dus dat studenten weinig extra inzet vertonen. De afgestudeerden zelf geven echter aan dat er best meer van hen geëist mag worden.

Op de tweede plaats is het de vraag of het huidige binaire stelsel voldoende differentiatiemogelijkheden biedt. Simpel gezegd, wanneer het streven erop is gericht om van een cohort jongeren 50% hoger onderwijs te laten volgen, dan is het de vraag of het huidige stelsel gedifferentieerd genoeg is om aan de onvermijdelijke variatie in cognitieve vermogens en motivatie die bij de studentenpopulatie aanwezig is, tegemoet te komen. Op de universiteiten probeert men hieraan tegemoet te komen door het opzetten van honours-programma's, maar in feite heeft vooral het hbo de groei van het hoger onderwijs opgevangen. Daar zien we dan ook de hoogste percentages afgestudeerden die aangeven dat de opleiding te makkelijk was. Met de komst van de Associate Degree-programma's wordt weliswaar geprobeerd in het hbo meer differentiatie aan te brengen, maar dat richt zich vooral op de onderkant. Wij pleiten ervoor dat ook binnen het hbo meer differentiatie komt aan de bovenkant om ruimte te bieden aan de ambitieuzere studenten en de aansluiting naar het wo te verbeteren.

REFERENTIE

Allen, J., Coenen, J. & Velden, R. van der (2007). *Afgestudeerden van het hoger onderwijs in Nederland in vergelijking met andere landen: Resultaten van het REFLEX Project*. Ministerie van OCW, Den Haag.